

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту та спеціальної
освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

СОКОЛОВА Ганна Борисівна

**Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної
роботи з навчальної дисципліни**

**«КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ДІТЬМИ З КОМПЛЕКСНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ»**

**для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти**

Одеса – 2026

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 15 від 25 червня 2026 року)

Соколова Г. Б. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Корекційна робота з дітьми з комплексними порушеннями» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта : Одеса, Університет Ушинського, 2026. 32 с.

Рецензенти:

- Омельченко І. М. – доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.
- Форостян О.І. доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Методичні рекомендації розроблено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта з метою забезпечення якісного опанування навчальної дисципліни «Корекційна робота з дітьми з комплексними порушеннями». Видання містить теоретичний матеріал, рекомендації до практичних занять і завдання для самостійної роботи, спрямовані на формування професійних компетентностей майбутніх фахівців. Особливу увагу приділено сучасним підходам до організації корекційно-педагогічної допомоги, розробленню індивідуальних програм розвитку, формуванню комунікативних навичок та взаємодії з сім'єю дитини.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	4
Анотація навчальної дисципліни.....	5
Плани лекційних та практичних занять.....	6
Критерії оцінювання.....	30
Рекомендована література.....	31

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма здобуття освіти	заочна форма здобуття освіти
Кількість кредитів – 4	Галузь знань А Освіта ОПП Спеціальна освіта (Логопедія)	Статус дисципліни: Вибіркова	
Змістових модулів – 2	Спеціальність А6 Спеціальна освіта	Рік підготовки:	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання – методичні рекомендації з розробки корекційної програми для дитини з комплексними порушеннями		2-й	2-й
Загальна кількість годин - 120		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 5		3-й	3-й
	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Лекції	
		12 год.	4
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6
		Лабораторні	
		0 год.	
		Самостійна робота	
		80 год.	100
	Індивідуальні завдання:		
	10 год.	10	
	Вид контролю: залік		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 16% : 84%

для заочної форми навчання – 12% : 108%

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Корекційна робота з дітьми з комплексними порушеннями» передбачає розв'язання низки завдань професійної підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців у галузі спеціальної освіти.

У результаті вивчення запропонованого курсу здобувачі освіти отримають ґрунтовні знання про основні варіанти і параметри дизонтогенезу, особливості інтелектуального, мовленнєвого розвитку та поведінки дітей при кожному з них; психологічні, педагогічні аспекти та основні напрямки та методики корекційної роботи з дітьми з комплексними порушеннями.

Мета вивчення дисципліни «Корекційна робота з дітьми з комплексними порушеннями» полягає у ознайомленні здобувачів освіти з методологією та практикою вивчення структури дефекту дітей з комплексними порушеннями та надання їм допомоги в системі корекційно-педагогічної роботи в умовах спеціальних та інклюзивних закладів освіти.

Очікувані результати навчання дисципліни:

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни здобувачі мають

знати:

- теоретико-методологічні основи навчання та виховання дітей з комплексними порушеннями;
- сучасні підходи щодо організації психолого-педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями;
- сучасні методи проектування індивідуальних корекційних програм;
- специфічні прийоми корекційної роботи з розвитку комунікативних навичок дітей з комплексними порушеннями.

уміти:

- орієнтуватись в структурі комплексного порушення розвитку;
- організовувати та проводити корекційну роботу з дітьми з комплексними порушеннями;
- визначати структуру корекційної роботи для кожного окремого випадка;
- здійснювати консультування батьків з питань навчання та виховання дітей з комплексними порушеннями.

Опановуючи зміст навчальної дисципліни здобувач повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, атестації (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- покликання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Теоретико-методологічні основи проблеми комплексних порушень розвитку.

Лекційне заняття №1 (2 години)

План

1. Предмет і завдання курсу. Актуальність даної проблематики. Значення суміжних дисциплін для вивчення і поглибленого розуміння відхилень у розвитку.
2. Теоретико-методологічні основи вчення про складну структуру аномального розвитку. Сучасні уявлення сутності складного дефекту. Етіологія порушень розвитку. Поняття про ускладненні порушення розвитку.
3. Проблема диференційної діагностики дітей з комплексними порушеннями.

Теоретичний блок. Гостра необхідність поглибленої розробки системи освіти дітей з комплексними порушеннями визначається великою кількістю дітей, що мають порушення.

Перетворення, що відбуваються в останнє десятиліття в різноманітних сферах науки і освіти, поширилися і на спеціальну педагогіку. Завдяки цьому виявилися актуальними проблеми, які ще недостатньо повно усвідомлюються як педагогами і батьками, так і громадськістю. Сказане можливо в повній мірі віднести до проблеми педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями розвитку.

Спробуємо розібратися в цьому питанні.

Психолого-педагогічна допомога дітям з комплексними порушеннями – область практичного застосування педагогіки, орієнтована на підвищення соціальної компетенції дитини, тобто на виховання і навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку, які здійснюються в рамках єдиного педагогічного процесу при використанні спеціальних заходів впливу, спрямованих на формування умінь і навичок соціальної поведінки. Зокрема, О. Шпек розглядає педагогічну допомогу розумово відсталим дітям «не як виключно акцію, тобто як пряме втручання, а як пропозицію до спільного буття. Щодо таких дітей мова не може йти просто про допомогу в досягненні результатів, а перш за все мова йде про можливість жити в безпеці, створеної відповідальністю сильнішого».

У контексті наведеного визначення ми вбачаємо щось загальне, що обумовлює головну позицію педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями в розвитку, – це життєво орієнтований підхід при узгодженій діяльності педагога і дитини.

Предмет педагогічної допомоги становлять теорія і практика спеціальної освіти, які включають в себе вивчення своєрідності розвитку і навчання людини, що має комплексний дефект, особливостей її становлення і соціалізації як особистості; визначення найбільш результативних шляхів, способів, засобів і умов, які можуть забезпечити корекцію фізичної або психічної вади, компенсацію діяльності порушених органів і формування особистості з метою її соціальної адаптації в суспільстві.

Мета психолого-педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями полягає в тому, щоб створити умови для появи у дитини досвіду конструктивного

подолання або вирішення проблем і адаптувати її до соціального середовища через процес виховання і навчання.

Чи можна говорити про бездоганність впевненості в досягненні такої мети дітьми з комплексними порушеннями? Напевно, це нереально. І пояснюється перш за все феноменологічними якостями, якими наділена кожна дитина з численними порушеннями, глибиною і тяжкістю відхилень, її потенційними можливостями і присутністю інших різноманітних факторів реальної дійсності. Завдання педагога – вибрати відповідну тактику допомоги, здійснювати і моделювати свої дії таким чином, щоб максимально наблизити дитину до визначеної мети, а саме – підготувати її до життя, сформувані у неї навички та вміння для облаштування свого побуту, для оволодіння будь-якою доступною і посилено. професією і т.д.

У загальному плані становлення людської особистості існує процес закономірної зміни, переходу від одного якісного стану до іншого, більш досконалого. Відомо що розвиток людини обумовлено впливом зовнішніх (екологічних, соціальних, культурних) і внутрішніх (фізіологічних, генетичних, психічних) факторів, їх складним і неповторним поєднанням. У дітей з комплексними порушеннями спостерігаються ті ж етапи психічного розвитку, які властиві нормальним дітям. При цьому рушійними силами є протиріччя між потребами і способами їх задоволення. Ці протиріччя викликають вдосконалення способів задоволення потреб, що, в свою чергу, веде до виникненню у індивіда більш складних потреб. «Закономірності психічного розвитку ті ж, але методи, сама техніка педагогічного впливу інші. Вони спрямовані насамперед на усунення перешкод, які викликані комплексною недугою і перешкоджають нормальному темпу розвитку... дитини, на те, щоб дати простір реалізації у її загальнолюдських закономірностей психічного розвитку».

Педагогічна допомога виходить з нагальних проблем самої дитини, що має комплексне порушення розвитку, і реалізується з позицій соціально-педагогічної діяльності, яка визначається як «безперервний поетапний процес соціального виховання з урахуванням специфіки розвитку особистості людини з особливими потребами на різних вікових етапах, в різних шарах суспільства і за участю всіх соціальних інститутів і всіх суб'єктів виховання та соціальної допомоги».

Найбільший досвід корекційно-педагогічної роботи накопичений відносно сліпоглухих дітей. Детальна, науково обґрунтована і експериментально перевірена технологія навчання сліпоглухих дітей дозволяє розкрити потенціал компенсаторного розвитку дитини з самих ранніх вікових етапів. Однак в даний час ця категорія дітей відрізняється настільки різноманітними особливостями, що вимагає розробки і обґрунтування програм виховання і навчання для кожної групи дітей, які мають множинні дефекти.

Діти з комплексними порушеннями розвитку надходять в різні спеціальні установи, що обумовлює виникнення великих проблем з визначенням змісту педагогічної роботи. Навчання таких дітей, орієнтоване на провідне порушення, не може забезпечити в достатній мірі всебічність і повноту освіти при поєднанні множинних первинних відхилень.

Відповідно до державних освітніх стандартів загальної освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я навчання дітей з комплексними (складними) порушеннями розвитку здійснюється диференційовано. У них вказано, що серед нечуючих дітей, що займаються в звичайних класах за типовими програмами школи для глухих, не можуть перебувати діти з додатковими порушеннями у психофізичному розвитку (з первинними порушеннями рухів, зору, з затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю та

ін.). За існуючим положенням для дітей зі складними порушеннями організуються допоміжні класи, класи для дітей із затримкою психічного розвитку, класи для сліпоглухих та ін. Навчання ведеться в умовах зменшеної наповнюваності, за особливими програмами і вимагає суто індивідуального підходу. В особливі групи виділяються слабчочуючі діти, які мають поєднання двох первинних дефектів: приглухуватості і розумової відсталості, приглухуватості і затримки психічного розвитку. При збігу медичного діагнозу і педагогічного заключення розумово відсталі слабчочуючі діти зараховуються в допоміжні класи при школах для слабчочуючих. Незрячі і слабозорі діти із затримками психічного розвитку та розумовою відсталістю навчаються в спеціальних класах.

Діти з церебральним паралічем (ДЦП), що мають розумову відсталість різного ступеня тяжкості, в найбільшій мірі потребують створення різнорівневих програм і розробці різних організаційних форм навчання. Особлива увага повинна приділятися предметам корекційного циклу. Дітям з ДЦП, які мають порушення слуху і зору різного ступеня вираженості, потрібні адекватні організаційні форми навчання (спеціальні відділення, класи, групи при школах, інтернатах), спеціальні навчальні плани і програми. Для дітей, що мають складний дефект, наприклад слабчочуючих або слабозорих із затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю, порушенням опорно-рухового апарату і одночасно страждають алалією, афазією, ринолалією, дизартрією тяжкого ступеня, що обумовлює глибокий недорозвиток мовлення, при наявності відповідних фахівців, технічних умов і медичного висновку також організується навчання за індивідуальними програмами з повною або частковою інтеграцією дитини в учнівський колектив. Ступінь інтеграції, її форми і тривалість визначаються лікарем, психологом, учителем-логопедом, дефектологом і методичною радою школи.

З огляду на все сказане, слід визнати, що методологічне вчення про дітей з комплексними порушеннями знаходяться на межах різних наукових областей: психології, педагогіки, ряду дисциплін медичного блоку, соціальної педагогіки. Навчальна і виховна допомога дітям, що є складовою частиною єдиного педагогічного процесу, тісно взаємопов'язана із загальною педагогікою, яка визначає цілі, завдання, форми, методи навчання і виховання. У той же час при використанні наукового арсеналу загальної педагогіки вже під час самого процесу надання педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями вносяться істотні поправки в конкретні методики, модернізуються технології та зміст навчання з урахуванням природи і характеру порушень, розробляються нові прийоми і методи корекційного впливу і удосконалюються методики, вже наявні в різних галузях спеціальної педагогіки – тифлопедагогіки, сурдопедагогіки, олігофренопедагогіки і логопедії.

Знання основ загальної і спеціальної психології, які розкривають природу дефекту, закономірності психічного розвитку дитини, сприяє організації диференційованого навчання та індивідуального виховання дітей з комплексними порушеннями.

Оскільки в основі порушень розвитку лежать органічні ураження центральної нервової системи (ЦНС), порушення сенсорної сфери, а також різні генетичні чинники, то для їх обліку і розуміння потрібні певні знання з різних галузей медицини – невропатології, анатомії і фізіології дитини раннього віку, психопатології, психіатрії, генетики людини, офтальмології, фоніатрії, оториноларингології, сурдології, педіатрії, ортопедії та ін.

Простежується тісний взаємозв'язок з соціальними науками, які охоплюють абсолютно всі рівні життєвих проявів становлення і розвитку людини.

По відношенню до загальної системи спеціальної освіти корекційно-педагогічне навчання і виховання дітей з комплексними порушеннями розвитку є інтегрованою підсистемою, якій властива низка якостей: цілісність і єдність складових її елементів; багатомодульність, певна варіативність.

В даний час система корекційної допомоги дітям, що мають комплексні порушення розвитку, перебуває в стадії свого становлення. Однак вона вже може реалізовуватися в спеціальних корекційних установах, спираючись на різні програми, методичні та нормативні матеріали і керівництво органами управління освітою на різних рівнях.

Завданням наукового напрямку в сфері навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку є розробка наступних основних проблем:

- всебічне психолого-педагогічне та клінічне вивчення осіб з комплексними порушеннями розвитку;
- виявлення і уточнення типології порушень функцій аналізаторів і відхилень психічного і фізичного розвитку;
- вивчення об'єктивних закономірностей виховання та навчання дітей, що мають комплексні порушення;
- теоретичне обґрунтування і розробка системи комплексного спеціально організованого процесу навчання і виховання;
- розробка наукових основ змісту навчання (програм, навчальних планів), визначення його принципів і методів.

Особлива увага повинна приділятися створенню спеціальних технічних засобів, що сприяють розширенню компенсаторних можливостей дітей з комплексними порушеннями розвитку.

Своєрідність складних порушень, в яких поєднуються розлади зору, слуху, інтелектуальна недостатність, порушення опорно-рухової системи, мовні порушення, вимагає глибокого наукового обґрунтування всього процесу диференційованого навчання і виховання.

Всебічне вивчення особливостей розвитку таких дітей буде сприяти уточненню принципів виділення різних дитячих категорій, направленню дітей в особливі групи і класи, а також встановленню більш дієвих шляхів корекційно-педагогічної роботи.

Практичне заняття № 1 – 2 години

Тренінг: «Теоретичні основи питання психолого-педагогічної допомоги дітям з комплексними порушенням».

Питання для обговорення:

1. Що є метою корекційної роботи?
2. У чому полягає сутність корекційної роботи?
3. Які цілі корекційної роботи?
4. Які принципи виникнення та протікання компенсаторних процесів потрібно враховувати в корекційній роботі з дітьми з комплексними порушенням?
5. Які педагогічні прийоми та умови потрібно використовувати в корекційній роботі?

6. Що забезпечує успішність корекційної роботи?

Завдання для самостійної роботи

1. Сформулюйте мету, цілі, засоби, педагогічні прийоми, умови та результати корекційної роботи з дітьми з комплексними порушенням.
2. Розробіть рекомендації для логопедів.
3. Створить схему взаємозв'язку чинників порушення розвитку, обґрунтувати думку, вказати використані джерела (ресурси).

Рекомендована література:

Основна [1 - 5].

Допоміжна [1-12].

Тема 2. Групи дітей з комплексними порушеннями.

Лекційне заняття №2 2 години

План

1. Діти зі складним дефектом, що включає порушення двох сенсорних систем - зору і слуху.
2. Діти з порушеним слухом і зниженим інтелектом.
3. Діти з порушеннями зору та інтелекту.
4. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту.
5. Діти з комплексними порушеннями, що поєднують сенсорні, опорно-рухового, інтелектуальні порушення і мовленнєві порушення.
6. Порушення мовлення первинного характеру.

Теоретичний блок. Діти з комплексними порушеннями мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Залежно від типу порушення виокремлюють такі категорії дітей:

- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- з емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Розрізняють: вроджені розлади, спричинені порушенням живлення, гормональними розладами, резусною несумісністю груп крові матері та дитини, шкідливим впливом на плід генетичних факторів, інтоксикацій, інфекцій, травм, впливом медичних препаратів, алкоголю, наркотичних та отруйних речовин;

набуті порушення зумовлені, переважно, різноманітними шкідливими впливами на організм дитини під час народження та в наступні періоди розвитку

(механічні ушкодження плоду, тяжкі пологи, пологова асфіксія, крововиливи у мозок, інфекційні захворювання тощо).

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату

Порушення опорно-рухового апарату виникають внаслідок певного захворювання, що призвело до розладу рухових функцій (наприклад, дитячий церебральний параліч у важкій формі, розсіяний склероз, захворювання кісток), внаслідок травми хребта або ампутації. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату відчують труднощі під час пересування, користуються різноманітними допоміжними засобами: інвалідними візками, милицями, тростинками чи «ходунками».

Травма хребта. При деяких важких переломах хребта стається ушкодження спинного мозку, який відповідає за рухову активність кінцівок, внаслідок чого відбувається їх параліч. Хребет може бути зламаний у різних місцях, тож наслідки травми, залежно від того, яка частина спинного мозку ушкоджена і якою мірою, можуть бути різними. Параплегія: спинний мозок травмовано нижче шийного відділу, відтак, у людини уражена нижня частина тіла і ноги, а також частина внутрішніх, тазових органів. Тетраплегія: спинний мозок пошкоджений на рівні шийного відділу, внаслідок цього руки й ноги у людини повністю або частково позбавлені чутливості та рухливості.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) виникає внаслідок порушення у тій частині мозку, яка відповідає за контроль і координацію роботи м'язів. Часто це трапляється під час пологів через кисневу недостатність або в перші місяці життя дитини. Це не прогресуючий стан, який не може передаватися іншим людям.

ДЦП характеризується неспроможністю повною мірою контролювати координацію рухів і м'язову силу. Залежно від того, який відділ мозку уражено, можуть виникати різкі м'язові напруження (спазми), мимовільні рухи, характерна «танцююча» хода. Крім того, можуть виникати аномальні відчуття і сприйняття, порушення зору, слуху і мовлення, напади, затримка в розумовому розвитку. Діти з ДЦП можуть відвідувати звичайну школу і вчитися разом з усіма. Залежно від ступеня та характеру порушення дітям із ДЦП потрібно створювати для навчання різні умови: безбар'єрне середовище для тих, хто пересувається на візку; пристосування для письма або малювання, якщо у дитини спостерігають розлади моторики тощо. З учнями школи обов'язково потрібно провести бесіду (і не одну) на цю тему, запросити до класу експертів – молодих інвалідів, які зможуть переконливо розповісти про своє життя, проблеми, відповісти на запитання і показати наочні матеріали.

Діти з порушенням зору

Порушення зору може мати різний ступінь – від тотальної сліпоти, що зустрічається рідко (10%); часткової сліпоти, коли людина не може розрізняти колір і форму, але може бачити світло, до незначного зниження зору. За певної підготовки, яку діти з порушенням зору починають отримувати ще в дошкільному закладі, вони досить вільно і самостійно орієнтуються, пересуваються. Існує безліч засобів і технологій, що допомагають людям із порушенням зору бути самостійними: від простого диктофону і годинника, «що розмовляє», до міні-

комп'ютера, що дає змогу орієнтуватися на місцевості.

Діти з порушеннями слуху

Статистикою встановлено, що приблизно у 10% людей є різноманітні порушення слуху. Серед причин порушення слуху – пологові травми, інфекційні захворювання, наслідки застосування деяких медикаментів, запальні процеси. Частковою компенсацією порушення слуху може стати слуховий апарат. Існують методики виховання глухих і дітей зі зниженим слухом у звичайних умовах, які дають змогу їм розвинути мовленнєве спілкування та мовленнєвий слух, успішно навчатися у звичайних школах, отримувати вищу освіту у вузах. У школі та вузі необхідно враховувати особливості дитини з порушенням слуху й стежити за тим, аби вона отримувала інформацію у повному обсязі: звукову інформацію потрібно обов'язково дублювати зоровою.

Діти із затримкою в розвитку

Діти із затримкою в розвитку навчаються нових навичок і сприймають нову інформацію повільніше, ніж інші. Однак, все це досить умовно і залежить від багатьох факторів, зокрема, виховання, місцевих традицій тощо. Дуже часто «розумово відсталими» помилково називають дітей, які мають порушення мовлення, слуху, а також педагогічно занедбаних дітей (які вчасно не отримали знання і навички, притаманні певному вікові).

Синдром Дауна

Синдром Дауна – це порушення хромосомного коду, пов'язане з розладами у розвитку, коли у клітині з'являється 47 хромосома.

Дитина, яка народилася із синдромом Дауна, має характерну зовнішність – обличчя монголоїдного типу, дещо менший череп, інколи – непропорційно короткі кінцівки. Синдром Дауна означає, що малюк розвиватиметься повільніше, ніж його однолітки і пізніше проходить загальні етапи розвитку. Йому буде важко вчитися, але він зможе робити більшу частину того, що роблять усі інші діти: ходити, говорити, читати і писати. У різних людей із синдромом Дауна різні розумові здібності, різні поведінка і фізичний розвиток. Кожен – унікальна особистість, як і будь-яка інша людина. Вони можуть набагато краще розвинути свої здібності, якщо живуть вдома, в атмосфері любові, якщо в дитинстві вони навчаються за програмою ранньої допомоги, якщо отримують спеціальну освіту, медичне обслуговування і відчувають позитивне ставлення оточення. За дотримання цих умов особи із синдромом Дауна порушують один із основних стереотипів – що всі вони неспроможні зрозуміти іншу людину і не можуть навчатися. Зараз в Україні існують організації, які допомагають батькам виховувати дітей із синдромом Дауна.

Через відмінності у можливостях дітей із синдромом Дауна, для батьків і вчителів важко встановити правила навчання таких дітей. Необхідно висловлювати конкретні, а не абстрактні концепції, навчати поступово, постійно повторюючи пройдений матеріал.

Розлади аутистичного спектру (РАС)

РАС виявляється приблизно в 10-15 випадках на 10000 новонароджених. Причини аутизму невідомі. Нині вчені досліджують імовірні причини – неврологічні порушення і біохімічний дисбаланс. Психологічні фактори не впливають на виникнення аутизму. Хлопчики страждають від цього захворювання частіше, ніж дівчатка. При аутизмі порушення розвитку суттєво впливає на вербальне і невербальне спілкування та соціальну взаємодію. Зазвичай, він чітко

проявляється у дітей до трьох років. Часто спостерігається здатність дитини спілкуватися, розуміти мовлення, гратися і взаємодіяти з іншими людьми.

Аутичні діти дуже різняться за інтелектом, можливостями і поведінкою. Деякі з них не говорять, мовлення інших обмежене і часто містить фрази і монологи, які повторюються. При аутизмі легшої форми діти можуть говорити на деякі теми, але у них спостерігаються труднощі абстрактного мислення. В аутичних дітей може виникнути нестандартна реакція на сенсорну інформацію, наприклад: голосний шум, світло, певні продукти, тканини, речі.

Спілкування з іншими дітьми також важливе, оскільки педагог навчає дитину і оточуючих зразків мовлення, спілкування та моделей поведінки. Щоб вирішити проблеми, пов'язані із засвоєнням шкільних дисциплін, необхідно створювати програми для батьків, які допомогли б продовжити навчання дитини і вдома.

Діти з труднощами у навчанні

Така форма порушення певною мірою прихована. У дітей спостерігаються труднощі концентрації уваги, запам'ятовування, пригадування та відтворення інформації, але не з самим процесом мислення. Досить часто такі люди мають дуже високий рівень інтелекту. Порушення пам'яті трапляються досить часто і є дуже різноманітними. З ними пов'язані функціональні обмеження слуху, мовлення, академічних здібностей, уваги, організованості, координації, сприйняття та інтеграції інформації, гнучкості мислення тощо.

Відповідно, можна спостерігати різні ознаки:

- проблеми зі сприйняттям тексту (дислексія: дитина не сприймає друкований текст і не здатна трансформувати його у слова. Дислексію мають 5-10% населення);
- порушення в опануванні письма (дисграфія);
- труднощі опанування правил орфографії (дисорфографія);
- неспроможність сприймати інформацію на слух (або зорово);
- прямолінійне, негнучке сприйняття.

Коли ви розумієте, що дитина не сприймає інформацію в певній формі, запропонуйте іншу (не може читати – поясніть словами; якщо не сприймає на слух – запишіть тощо). Якщо вам складно виявити це – запитайте. Будьте відвертими зі своїм співрозмовником.

Практичне заняття № 2 – 2 години

Вирішення практичних завдань: «Актуальність проблеми психолого-педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями».

Питання для обговорення:

1. В чому полягає актуальність забезпечення корекційної роботи дитини з комплексними порушеннями в умовах спеціальної освіти?
2. В чому полягає актуальність забезпечення корекційної роботи дитини з комплексними порушеннями в інклюзивних умовах?

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти порівняльну таблицю напрямів корекційної роботи в умовах спеціальної та інклюзивної освіти.
2. Охарактеризувати особливі освітні потреби (когнітивна, емоційна, поведінкова сфери) дітей з легким ступенем порушень інтелектуального розвитку та дітей з затримкою психічного розвитку. Обґрунтувати думку, вказати використані джерела

(ресурси).

Рекомендована література:

Основна [1 - 5].

Допоміжна [1-12].

Тема 3. Система корекційно-педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями розвитку.

Лекційне заняття №3 2 години

План

1. Теоретичні засади організації корекційно-педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями розвитку.
2. Особливості побудови системи корекційно-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку.
3. Сучасні технології та форми корекційно-педагогічної роботи з дітьми з комплексними порушеннями розвитку.

Теоретичний блок. Сучасний розвиток спеціальної та інклюзивної освіти характеризується посиленою увагою до дітей з комплексними порушеннями розвитку, які потребують особливих умов навчання, виховання, розвитку та соціалізації. Зростання кількості дітей із поєднаними порушеннями психофізичного розвитку обумовлює необхідність удосконалення системи корекційно-педагогічної допомоги, спрямованої на забезпечення максимально повної реалізації потенційних можливостей кожної дитини. Ефективність такої допомоги значною мірою залежить від своєчасності її надання, комплексності впливу, узгодженості дій фахівців різного профілю та активної участі сім'ї в процесі розвитку дитини.

Комплексні порушення розвитку являють собою поєднання двох або більше первинних порушень, кожне з яких негативно впливає на формування психічних процесів, особистості та соціальної поведінки дитини. До цієї категорії належать діти зі складними вадами розвитку, у яких спостерігаються різні комбінації сенсорних, інтелектуальних, мовленнєвих, рухових, емоційно-вольових та поведінкових порушень. Найпоширенішими є поєднання порушень слуху та зору, інтелектуальних і рухових порушень, розладів аутистичного спектра з інтелектуальними або мовленнєвими порушеннями, а також випадки множинних порушень розвитку.

Особливістю комплексних порушень є те, що вплив кожного окремого дефекту не просто додається до іншого, а створює якісно нову структуру порушення розвитку. У таких дітей спостерігаються значні труднощі у формуванні пізнавальної діяльності, комунікативної компетентності, емоційно-вольової сфери та навичок соціальної взаємодії. Саме тому традиційні підходи до навчання та виховання не завжди забезпечують бажані результати, що потребує створення спеціальної системи корекційно-педагогічної допомоги.

Корекційно-педагогічна допомога дітям з комплексними порушеннями розвитку являє собою цілеспрямовану систему психолого-педагогічних, соціальних, медичних та реабілітаційних заходів, спрямованих на подолання або послаблення наявних порушень, розвиток компенсаторних механізмів, формування життєво необхідних компетентностей та забезпечення успішної соціальної інтеграції. Головною метою такої допомоги є

створення умов для максимально можливого розвитку особистості дитини та її включення в суспільне життя.

Організація корекційно-педагогічної допомоги ґрунтується на низці фундаментальних принципів. Одним із провідних є принцип гуманізації, який передбачає визнання цінності кожної дитини незалежно від ступеня та характеру порушень розвитку. Важливим є також принцип індивідуалізації, що вимагає врахування особливостей розвитку, потреб, можливостей та інтересів кожної дитини. Принцип комплексності забезпечує взаємозв'язок педагогічних, психологічних, соціальних та медичних заходів. Принцип раннього втручання наголошує на необхідності якомога ранішого початку корекційної роботи, оскільки саме в ранньому віці нервова система характеризується найбільшою пластичністю та здатністю до компенсації порушених функцій.

Суттєве значення має принцип діяльнісного підходу, відповідно до якого розвиток дитини відбувається в процесі активної практичної діяльності. Тому корекційна робота повинна бути максимально наближеною до реальних життєвих ситуацій та сприяти формуванню навичок, необхідних для повсякденного життя. Не менш важливим є принцип соціальної спрямованості, який передбачає орієнтацію освітнього процесу на підготовку дитини до самостійного життя, спілкування та взаємодії з оточенням.

Нормативно-правовою основою надання допомоги дітям з комплексними порушеннями розвитку в Україні є міжнародні та національні документи, що гарантують право кожної дитини на освіту, розвиток та соціальний захист. Важливе значення мають Конвенція ООН про права дитини, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», а також низка нормативних документів, що регламентують діяльність інклюзивно-ресурсних центрів та організацію інклюзивного навчання.

Сучасна система допомоги дітям з комплексними порушеннями розвитку охоплює декілька взаємопов'язаних рівнів. Першим є раннє виявлення порушень та раннє втручання. Саме своєчасна діагностика дозволяє визначити особливості розвитку дитини, оцінити її потенційні можливості та розпочати необхідну підтримку. Раннє втручання включає психолого-педагогічний супровід сім'ї, стимуляцію розвитку дитини, формування базових навичок спілкування та самообслуговування.

Наступним компонентом системи є психолого-педагогічна діагностика, яка забезпечує комплексне вивчення особливостей розвитку дитини. Діагностичне обстеження проводиться міждисциплінарною командою фахівців та спрямоване на визначення актуального рівня розвитку, сильних сторін дитини, наявних труднощів і потенційних можливостей. Отримані результати стають основою для розроблення індивідуальної програми розвитку та визначення напрямів корекційної роботи.

Особливе місце в системі допомоги займає корекційно-розвиткова робота. Її зміст визначається структурою порушення та індивідуальними потребами дитини. Корекційна робота може бути спрямована на розвиток мовлення, сенсорних функцій, пізнавальних процесів, моторики, емоційно-вольової сфери, комунікативних навичок та соціальної компетентності. У процесі роботи використовуються спеціальні методики, технології та засоби навчання, які забезпечують доступність освітнього матеріалу та сприяють активному залученню дитини до навчальної діяльності.

Сучасний підхід до організації допомоги дітям з комплексними порушеннями розвитку базується на міждисциплінарній взаємодії фахівців. До складу команди супроводу можуть входити спеціальний педагог, логопед, психолог, реабілітолог, фізичний терапевт, соціальний педагог, асистент учителя, лікарі різних спеціальностей та інші фахівці. Ефективність роботи залежить від узгодженості їхніх дій, спільного

планування діяльності та систематичного обміну інформацією щодо досягнень і труднощів дитини.

Спеціальний педагог відіграє ключову роль у плануванні та реалізації освітнього процесу. Він здійснює корекційно-розвиткову роботу, адаптує навчальний матеріал, добирає методи і прийоми навчання відповідно до можливостей дитини. Логопед займається розвитком мовлення, формуванням комунікативних умінь та подоланням мовленнєвих порушень. Психолог забезпечує психологічну підтримку дитини та її родини, сприяє розвитку емоційної сфери та соціальної адаптації. Реабілітолог і фізичний терапевт працюють над розвитком рухових функцій, координації та фізичної активності.

Надзвичайно важливою складовою системи допомоги є сім'я. Саме батьки є першими вихователями дитини та мають найбільший вплив на її розвиток. Ефективна взаємодія між фахівцями та сім'єю забезпечує єдність вимог, узгодженість виховних впливів та створення сприятливого розвивального середовища. Сучасні підходи передбачають активне залучення батьків до процесу прийняття рішень, розроблення індивідуальної програми розвитку та реалізації корекційних заходів.

Психолого-педагогічний супровід сім'ї включає консультативну, інформаційну та психологічну підтримку. Батьки отримують рекомендації щодо особливостей розвитку дитини, способів організації домашніх занять, формування навичок самообслуговування та соціальної поведінки. Особлива увага приділяється формуванню позитивного ставлення до дитини, розвитку батьківської компетентності та профілактиці емоційного вигорання членів родини.

У сучасній практиці широко використовуються різноманітні технології корекційно-педагогічної роботи. Значного поширення набули технології альтернативної та додаткової комунікації, які дозволяють забезпечити спілкування дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями. До них належать використання жестів, символів, піктограм, комунікативних книг, електронних комунікаторів та спеціалізованих комп'ютерних програм.

Ефективними є також технології сенсорної інтеграції, спрямовані на покращення обробки сенсорної інформації та формування адекватних реакцій на зовнішні подразники. Вони особливо актуальні для дітей із розладами аутистичного спектра, порушеннями сенсорного розвитку та множинними порушеннями. Використання сенсорних кімнат, спеціального обладнання та вправ сприяє розвитку уваги, координації рухів, емоційної стабільності та здатності до навчання.

Широко застосовуються ігрові технології, арттерапія, музикотерапія, казкотерапія, елементи анімалотерапії та інші інноваційні методи корекційної роботи. Їх використання сприяє підвищенню мотивації дитини, створенню позитивного емоційного фону та активізації пізнавальної діяльності. Важливою умовою є добір методів відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дитини.

Особливого значення набуває створення спеціального освітнього середовища. Воно повинно бути безпечним, доступним, комфортним та стимулювати розвиток дитини. Організація середовища передбачає врахування фізичних, сенсорних, когнітивних та комунікативних потреб дітей. У навчальних приміщеннях можуть використовуватися спеціальні меблі, технічні засоби навчання, адаптовані навчальні матеріали, наочність та допоміжні пристрої.

Система корекційно-педагогічної допомоги також передбачає моніторинг та оцінювання результативності роботи. Регулярне відстеження динаміки розвитку дозволяє своєчасно коригувати зміст і методи роботи, визначати ефективність застосованих підходів та планувати подальшу діяльність. Оцінювання має бути

комплексним і враховувати не лише академічні досягнення, а й розвиток комунікативних, соціальних, побутових та життєвих компетентностей.

У контексті сучасних освітніх реформ особливої актуальності набуває інклюзивний підхід до навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку. Інклюзивне навчання створює можливості для спільного навчання дітей з різними освітніми потребами, сприяє розвитку толерантності, взаєморозуміння та соціальної інтеграції. Водночас успішна реалізація інклюзії потребує належного кадрового, методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Таким чином, система корекційно-педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями розвитку є багатокомпонентною та багаторівневою структурою, що об'єднує зусилля фахівців, сім'ї та суспільства. Її основною метою є забезпечення умов для всебічного розвитку дитини, формування життєво важливих компетентностей, подолання наслідків порушень розвитку та підготовка до максимально самостійного й повноцінного життя в суспільстві. Ефективність цієї системи визначається своєчасністю допомоги, комплексністю підходів, індивідуалізацією освітнього процесу та партнерською взаємодією всіх учасників корекційно-педагогічного супроводу.

Практичне заняття № 3 – 4 години

Вирішення практичних завдань: «Психолого-педагогічний супровід дітей з комплексними порушеннями».

Питання для обговорення:

1. Як психолого-педагогічне вивчення впливає на успішність подальшої корекційної роботи?
2. Які освітні потреби та корекційні цілі повинні враховуватись у роботі з дітьми з комплексними порушеннями?
3. Які сучасні уявлення про феномен порушеного розвитку?

Завдання для самостійної роботи

1. Для кожної групи дітей з комплексними порушеннями розробіть програму психолого-педагогічного вивчення.
2. Охарактеризувати особливі освітні потреби (когнітивна, емоційна, поведінкова сфери) дітей з порушеннями зору та дітей з порушеннями слуху. Зазначити ступінь сенсорного порушення (часткове або повне) та час виникнення (вроджене або набуте). Обґрунтувати думку, вказати використані джерела (ресурси).

Рекомендована література:

Основна [1 - 5].
Допоміжна [1-12].

Тема 4. Сучасний підхід до створення індивідуальних корекційних програм для дітей з комплексними порушеннями розвитку.

Лекційне заняття №4 2 години

План

1. Теоретико-методичні засади розроблення індивідуальних корекційних програм для дітей з комплексними порушеннями розвитку.
2. Комплексна оцінка розвитку дитини як основа планування корекційної роботи.

3. Структура та етапи розроблення індивідуальної корекційної програми.

4. Реалізація, коригування та оцінювання ефективності індивідуальної корекційної програми.

Теоретичний блок. У сучасній системі спеціальної та інклюзивної освіти одним із пріоритетних напрямів роботи з дітьми з комплексними порушеннями розвитку є створення та реалізація індивідуальних корекційних програм. Це пов'язано з тим, що кожна дитина має унікальне поєднання особливостей психофізичного розвитку, індивідуальний темп засвоєння знань, специфічні освітні потреби та власний потенціал розвитку. Саме тому використання уніфікованих підходів до навчання та корекційно-розвиткової роботи часто не забезпечує необхідного рівня ефективності. Сучасна освітня практика дедалі більше орієнтується на принципи індивідуалізації та дитиноцентризму, які передбачають створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини з урахуванням її можливостей і потреб.

Індивідуальна корекційна програма є важливим інструментом організації комплексної допомоги дітям з особливими освітніми потребами. Вона являє собою спеціально розроблений документ, у якому визначаються цілі, завдання, зміст, методи, форми та засоби корекційно-розвиткової роботи, а також критерії оцінювання її результативності. Головною метою індивідуальної програми є створення умов для максимально повного розвитку потенційних можливостей дитини, подолання або зменшення впливу наявних порушень та формування компетентностей, необхідних для успішної соціалізації.

Сучасні підходи до створення індивідуальних корекційних програм базуються на гуманістичній парадигмі освіти, відповідно до якої дитина розглядається не через призму її порушень, а як особистість із власними потребами, інтересами, здібностями та перспективами розвитку. Особливого значення набуває орієнтація на сильні сторони дитини, використання її ресурсів та створення умов для максимальної реалізації її потенціалу. Такий підхід сприяє формуванню позитивної самооцінки, розвитку мотивації до навчання та підвищенню якості життя дитини.

Одним із базових принципів створення індивідуальних корекційних програм є принцип індивідуалізації. Він передбачає врахування особливостей психофізичного розвитку, рівня сформованості навичок, інтересів, потреб та можливостей кожної дитини. Навіть за однакового діагнозу діти можуть суттєво відрізнятися за рівнем розвитку мовлення, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, комунікативних умінь та здатності до самостійної діяльності. Саме тому індивідуальна програма має створюватися окремо для кожної дитини та регулярно коригуватися відповідно до результатів її розвитку.

Не менш важливим є принцип комплексності. Комплексні порушення розвитку характеризуються наявністю декількох взаємопов'язаних порушень, які впливають на різні сторони психічного та фізичного розвитку дитини. Тому корекційна програма повинна охоплювати всі основні сфери розвитку: когнітивну, мовленнєву, сенсорну, моторну, емоційно-вольову та соціальну. Комплексність передбачає також залучення до процесу супроводу різних фахівців, діяльність яких має бути узгодженою та спрямованою на досягнення спільних цілей.

Важливим методологічним орієнтиром є принцип міждисциплінарної взаємодії. У розробленні та реалізації індивідуальної корекційної програми беруть

участь спеціальні педагоги, логопеди, психологи, реабілітологи, фізичні терапевти, соціальні педагоги, асистенти вчителів та батьки дитини. Кожен фахівець оцінює певні аспекти розвитку та пропонує власні рекомендації щодо організації допомоги. Спільна діяльність забезпечує цілісне бачення потреб дитини та підвищує ефективність корекційного впливу.

Сучасний підхід до створення індивідуальних програм також ґрунтується на принципі партнерства з родиною. Батьки володіють унікальною інформацією про особливості поведінки, інтереси та повсякденне функціонування дитини. Їх участь у процесі планування та реалізації програми сприяє забезпеченню наступності між освітнім середовищем і домашнім вихованням. Крім того, активне залучення сім'ї підвищує мотивацію батьків до співпраці та сприяє створенню єдиного корекційного простору.

Основою для розроблення індивідуальної корекційної програми є комплексна оцінка розвитку дитини. Сучасні підходи передбачають відхід від виключно медичної моделі оцінювання та перехід до функціонального підходу, який орієнтується не лише на встановлення діагнозу, а й на визначення реальних можливостей дитини в різних сферах життєдіяльності. У центрі уваги перебувають не обмеження, а потенціал розвитку та можливості компенсації порушених функцій.

Комплексна оцінка включає вивчення когнітивного розвитку, мовлення, моторики, сенсорних функцій, емоційного стану, соціальних навичок, здатності до самообслуговування та навчальної діяльності. Важливим завданням є визначення актуального рівня розвитку та зони найближчого розвитку дитини. Це дозволяє встановити реалістичні цілі корекційної роботи та прогнозувати перспективи розвитку.

Особлива увага приділяється виявленню сильних сторін дитини. Традиційно діагностика була спрямована переважно на визначення недоліків і труднощів розвитку. Сучасний підхід передбачає також оцінювання здібностей, інтересів, успішних моделей поведінки та ресурсів, які можуть бути використані в процесі навчання та корекції. Орієнтація на сильні сторони сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та створенню позитивного емоційного клімату.

Після завершення комплексного оцінювання здійснюється визначення пріоритетних напрямів корекційної роботи. Важливо враховувати, що неможливо одночасно вирішити всі проблеми розвитку дитини. Тому команда супроводу визначає найбільш актуальні потреби та формулює конкретні цілі, досягнення яких матиме найбільший позитивний вплив на якість життя дитини.

Структура індивідуальної корекційної програми включає декілька взаємопов'язаних компонентів. Насамперед зазначаються загальні відомості про дитину, результати комплексного оцінювання та характеристика особливих освітніх потреб. Далі визначаються довгострокові та короткострокові цілі корекційної роботи. Довгострокові цілі відображають очікувані результати розвитку протягом тривалого періоду, тоді як короткострокові завдання конкретизують окремі етапи їх досягнення.

Важливим компонентом програми є визначення змісту корекційно-розвиткової роботи. Він охоплює напрями діяльності всіх фахівців, які беруть участь у супроводі дитини. Наприклад, логопедична робота може бути спрямована на розвиток мовленнєвого дихання, словникового запасу, граматичної будови мовлення та комунікативних навичок. Психологічний супровід може включати

розвиток емоційної сфери, саморегуляції, мотивації та соціальної взаємодії. Робота спеціального педагога орієнтується на розвиток пізнавальної діяльності, навчальних умінь і життєвих компетентностей.

Сучасні індивідуальні програми мають бути максимально конкретними та вимірюваними. Формулювання цілей повинно дозволяти об'єктивно оцінити досягнуті результати. Наприклад, замість загальної мети «покращити мовлення» доцільно використовувати більш конкретні формулювання: «навчити дитину використовувати речення з трьох-чотирьох слів для висловлення власних потреб» або «збільшити активний словниковий запас до певного рівня». Такий підхід полегшує моніторинг результатів і дозволяє своєчасно коригувати програму.

Важливим етапом створення індивідуальної корекційної програми є добір методів, форм і засобів роботи. Вибір технологій залежить від віку дитини, характеру порушень, рівня розвитку та поставлених цілей. У роботі можуть використовуватися традиційні педагогічні методи, ігрові технології, арттерапія, музикотерапія, сенсорна інтеграція, альтернативна та додаткова комунікація, інформаційно-комунікаційні технології та інші сучасні підходи.

Особливого значення набуває використання технологій альтернативної та додаткової комунікації. Для дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями можливість висловлювати свої думки, потреби та емоції є ключовою умовою соціальної інтеграції. Використання жестів, піктограм, символів, комунікативних таблиць і спеціальних електронних пристроїв дозволяє значно розширити комунікативні можливості дитини та підвищити її самостійність.

Сучасні підходи передбачають активне використання цифрових технологій у процесі реалізації індивідуальних програм. Комп'ютерні програми, мобільні додатки, інтерактивні вправи та мультимедійні ресурси дозволяють зробити навчання більш наочним, доступним і мотиваційним. Водночас використання технологій повинно бути педагогічно доцільним і відповідати індивідуальним особливостям дитини.

Однією з ключових характеристик сучасної індивідуальної програми є її гнучкість. Розвиток дитини є динамічним процесом, тому програму не можна розглядати як незмінний документ. У процесі реалізації здійснюється постійний моніторинг результатів, аналіз досягнень і труднощів, оцінювання ефективності використаних методів. За потреби зміст програми коригується, уточнюються цілі та визначаються нові завдання.

Моніторинг ефективності реалізації індивідуальної програми передбачає систематичне спостереження за розвитком дитини, аналіз результатів навчальної діяльності, оцінювання сформованості навичок та рівня самостійності. Важливо враховувати не лише академічні досягнення, а й позитивні зміни в поведінці, комунікації, соціальній взаємодії та повсякденній діяльності.

Суттєве значення має оцінювання якості взаємодії між усіма учасниками процесу супроводу. Ефективна реалізація програми можлива лише за умови постійного обміну інформацією між фахівцями та батьками. Регулярні консультації, спільне планування діяльності та обговорення результатів сприяють узгодженості дій і забезпечують цілісність корекційного впливу.

У сучасній спеціальній педагогіці все більшого поширення набуває концепція функціонального розвитку, яка передбачає орієнтацію на формування навичок, необхідних для повсякденного життя. Тому індивідуальні корекційні програми повинні бути спрямовані не лише на розвиток окремих психічних

функцій, а й на формування практичних умінь, що забезпечують самостійність дитини в різних життєвих ситуаціях. До таких навичок належать самообслуговування, комунікація, соціальна взаємодія, орієнтування в просторі, використання громадських сервісів та інші компетентності, необхідні для інтеграції в суспільство.

Отже, сучасний підхід до створення індивідуальних корекційних програм для дітей з комплексними порушеннями розвитку базується на принципах індивідуалізації, комплексності, міждисциплінарної взаємодії, партнерства з родиною та орієнтації на сильні сторони дитини. Ефективна програма є результатом спільної діяльності команди фахівців і батьків, ґрунтується на результатах комплексного оцінювання та передбачає систематичний моніторинг і коригування. Її реалізація сприяє максимально можливому розвитку потенціалу дитини, підвищенню рівня її самостійності, соціальної адаптації та якості життя.

Практичне заняття № 4 – 4 години

Дискусія: «Специфіка роботи з дітьми з комплексними порушеннями в умовах спеціального та інклюзивного навчання».

Питання для обговорення:

1. Які завдання і функції корекційної роботи?
2. Які форми корекційної роботи?
3. Як оцінити ефективність корекційної роботи?

Завдання для самостійної роботи

1. Опишіть очікувані результати корекційної роботи з дітьми з комплексними порушеннями.

Результати доповіді на практичному занятті.

2. Окресліть 3 діагностичні критерії порушення або затримки інтелектуального розвитку та 3 діагностичні критерії порушення розвитку емоційно-комунікативної сфери дитини. Обґрунтувати думку, вказати використані джерела (ресурси).

Рекомендована література:

Основна [1 - 5].

Допоміжна [1-12].

Тема 5. Особливості формування комунікативних навичок у дітей з комплексними порушеннями.

Лекційне заняття №5 2 години

План

1. Теоретичні засади розвитку комунікативних навичок у дітей з комплексними порушеннями розвитку.

2. Особливості комунікативного розвитку дітей з різними варіантами комплексних порушень.

3. Методи і технології формування комунікативних навичок у дітей з комплексними порушеннями.

4. Організація корекційно-педагогічної роботи з розвитку комунікативних навичок.

Теоретичний блок. Комунікація є однією з найважливіших умов психічного розвитку людини, її соціалізації та успішної взаємодії з навколишнім світом. Саме через спілкування дитина засвоює соціальний досвід, опановує культурні цінності, навчається висловлювати власні потреби, думки та почуття, встановлює міжособистісні контакти та формує власну особистість. Для дітей з комплексними порушеннями розвитку формування комунікативних навичок є не лише важливою освітньою метою, а й необхідною умовою їхньої інтеграції в суспільство, забезпечення самостійності та підвищення якості життя. У сучасній спеціальній педагогіці розвиток комунікативної компетентності розглядається як один із пріоритетних напрямів корекційно-розвиткової роботи, оскільки саме порушення комунікації часто стають основною перешкодою для навчання, соціальної взаємодії та повноцінного розвитку дитини.

Комунікативні навички являють собою сукупність умінь і способів взаємодії з іншими людьми, які забезпечують передачу та сприймання інформації, вираження емоцій, встановлення контактів і підтримання соціальних відносин. Вони включають як вербальні, так і невербальні засоби спілкування. До вербальних належать усне та писемне мовлення, а до невербальних – міміка, жести, пантоміміка, погляд, пози тіла, інтонація та інші засоби вираження інформації. Формування комунікативної компетентності передбачає розвиток здатності використовувати різноманітні способи спілкування відповідно до ситуації та потреб взаємодії.

У дітей з комплексними порушеннями розвитку процес становлення комунікативних навичок значно ускладнюється внаслідок поєднання декількох порушень психофізичного розвитку. Залежно від структури дефекту можуть спостерігатися труднощі сприймання інформації, мовленнєві порушення, недостатній розвиток пізнавальної діяльності, обмежені можливості соціальної взаємодії, порушення моторики та емоційно-вольової сфери. Поєднання цих чинників суттєво впливає на формування комунікативної діяльності та потребує спеціально організованої корекційно-педагогічної допомоги.

Сучасні наукові дослідження доводять, що комунікативний розвиток дитини тісно пов'язаний із розвитком мислення, пам'яті, уваги, емоційної сфери та соціальної поведінки. Спілкування виступає не лише засобом передавання інформації, а й важливим механізмом психічного розвитку. У процесі взаємодії з дорослими та однолітками дитина опановує мовлення, формує уявлення про навколишній світ, навчається розуміти поведінку інших людей і регулювати власні дії. Саме тому недостатній рівень розвитку комунікативних навичок негативно позначається на всіх сферах життєдіяльності дитини.

Однією з основних характеристик комунікативної компетентності є її багатокомпонентна структура. До її складу входять мовленнєва компетентність, соціально-комунікативна компетентність, емоційна компетентність та поведінкова компетентність. Мовленнєва компетентність охоплює здатність розуміти мовлення інших людей та використовувати власне мовлення для спілкування. Соціально-комунікативна компетентність передбачає вміння встановлювати контакти, підтримувати взаємодію, дотримуватися правил спілкування та враховувати особливості співрозмовника. Емоційна компетентність пов'язана зі здатністю розпізнавати та виражати власні емоції, а також розуміти емоційний стан інших людей. Поведінкова компетентність включає навички соціально прийнятної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Для дітей з комплексними порушеннями розвитку характерними є різноманітні труднощі формування всіх складових комунікативної компетентності. Зокрема, у дітей із порушеннями інтелектуального розвитку часто спостерігаються труднощі розуміння мовлення, обмежений словниковий запас, недостатній розвиток граматичної будови мовлення та низький рівень мовленнєвої активності. У дітей із сенсорними порушеннями значною мірою ускладнюється процес сприймання інформації, що негативно впливає на розвиток комунікативних умінь. У дітей із розладами аутистичного спектра особливих труднощів зазнає соціальна взаємодія, розуміння невербальних сигналів та використання мовлення як засобу комунікації.

Особливості комунікативного розвитку значною мірою залежать від характеру поєднання порушень. Наприклад, у дітей із порушеннями слуху та інтелектуального розвитку одночасно спостерігаються труднощі сприймання мовленнєвої інформації та її осмислення. У дітей із порушеннями зору та руховими порушеннями обмежуються можливості використання невербальних засобів комунікації та встановлення соціальних контактів. У випадках множинних порушень розвиток комунікативних навичок потребує особливої системності та індивідуалізації.

Однією з характерних особливостей дітей з комплексними порушеннями є недостатня сформованість мотивації до спілкування. Часто дитина не усвідомлює необхідності комунікації або не має достатнього досвіду позитивної взаємодії з оточенням. Це призводить до пасивності, уникнення контактів та обмеження соціальних зв'язків. У зв'язку з цим важливим завданням корекційно-педагогічної роботи є формування позитивного ставлення до спілкування та створення умов для успішної комунікативної взаємодії.

Особливе місце в структурі комунікативного розвитку займає невербальна комунікація. Для багатьох дітей з комплексними порушеннями саме невербальні засоби стають першим способом взаємодії з навколишнім світом. До таких засобів належать жести, міміка, рухи тіла, погляд, дотики та інші форми вираження інформації. Формування навичок розуміння та використання невербальної комунікації сприяє розвитку соціальної взаємодії та створює основу для подальшого мовленнєвого розвитку.

У процесі формування комунікативних навичок важливого значення набуває розвиток спільної уваги. Спільна увага передбачає здатність дитини зосереджуватися на одному об'єкті або події разом з іншою людиною. Саме ця здатність лежить в основі соціального навчання та мовленнєвого розвитку. У дітей з комплексними порушеннями спільна увага часто формується із запізненням або має недостатній рівень розвитку, що потребує спеціальних корекційних заходів.

Сучасна система формування комунікативних навичок базується на принципах комплексності, індивідуалізації, діяльнісного підходу та соціальної спрямованості. Комплексність передбачає розвиток усіх компонентів комунікативної компетентності. Індивідуалізація вимагає врахування особливостей розвитку кожної дитини. Діяльнісний підхід орієнтує педагогів на формування комунікативних умінь у процесі практичної діяльності. Соціальна спрямованість передбачає розвиток навичок, необхідних для реального життя та соціальної інтеграції.

Одним із найефективніших напрямів роботи є розвиток вербальної комунікації. Він включає формування розуміння мовлення, збагачення словникового запасу, розвиток граматичних навичок, зв'язного мовлення та комунікативної функції

мовлення. Робота здійснюється з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку дитини та її індивідуальних можливостей. Важливо, щоб мовленнєві навички формувалися в природних ситуаціях спілкування та використовувалися для задоволення реальних потреб дитини.

Значна увага приділяється розвитку діалогічного мовлення. Саме діалог є основною формою міжособистісної взаємодії та забезпечує активне включення дитини в соціальне середовище. Формування діалогічного мовлення передбачає навчання вмінню ставити запитання, відповідати на них, підтримувати розмову, висловлювати прохання, коментувати події та висловлювати власну думку.

Особливо актуальним напрямом сучасної спеціальної педагогіки є використання альтернативної та додаткової комунікації. Альтернативна та додаткова комунікація являє собою систему засобів і методів, які доповнюють або замінюють усне мовлення в осіб із тяжкими порушеннями комунікації. Вона використовується для забезпечення можливості спілкування, вираження потреб, емоцій та думок.

До засобів альтернативної та додаткової комунікації належать предметні символи, фотографії, піктограми, графічні символи, комунікативні таблиці, жести, дактильна мова, системи обміну зображеннями та електронні комунікатори. Вибір конкретного засобу залежить від віку дитини, рівня її розвитку, особливостей порушення та індивідуальних потреб. Використання АДК не перешкоджає розвитку усного мовлення, а навпаки, сприяє активізації комунікативної діяльності та підвищенню мотивації до спілкування.

Важливу роль у формуванні комунікативних навичок відіграє ігрова діяльність. Гра є природною формою активності дитини та створює сприятливі умови для розвитку взаємодії, мовлення та соціальних навичок. У процесі сюжетно-рольових, дидактичних і комунікативних ігор діти навчаються встановлювати контакти, дотримуватися правил спілкування, висловлювати власні бажання та враховувати інтереси інших людей.

Ефективними є також інтерактивні методи навчання, які передбачають активну взаємодію між учасниками освітнього процесу. До таких методів належать групові вправи, тренінги соціальних навичок, моделювання життєвих ситуацій, спільне виконання завдань та проєктна діяльність. Вони сприяють розвитку ініціативності, самостійності та впевненості у власних комунікативних можливостях.

Сучасна корекційна практика активно використовує арттерапевтичні технології. Малювання, музична діяльність, театралізовані ігри, лялькотерапія та інші творчі види діяльності допомагають дітям виражати свої емоції, розвивати засоби невербальної комунікації та покращувати взаємодію з оточенням. Арттерапія створює безпечне середовище для самовираження та сприяє зниженню тривожності, що позитивно впливає на комунікативну активність.

Організація корекційно-педагогічної роботи з розвитку комунікативних навичок передбачає участь міждисциплінарної команди фахівців. Важливу роль відіграють логопед, спеціальний педагог, психолог, асистент учителя, соціальний педагог та інші спеціалісти. Їхня діяльність повинна бути узгодженою та спрямованою на досягнення спільних цілей. Спільне планування роботи дозволяє забезпечити системність і послідовність формування комунікативної компетентності.

Особливе значення має співпраця із сім'єю. Батьки є основними партнерами у процесі розвитку комунікативних навичок дитини. Саме в сімейному середовищі дитина має найбільше можливостей для практичного застосування набутих умінь. Тому одним із завдань фахівців є навчання батьків ефективним способам

стимулювання комунікації, використанню альтернативних засобів спілкування та створенню сприятливих умов для взаємодії.

Для підвищення ефективності корекційної роботи важливо забезпечити перенесення сформованих навичок у різні життєві ситуації. Часто дитина успішно використовує комунікативні вміння під час занять, але не застосовує їх у повсякденному житті. Саме тому необхідно створювати умови для практичного використання навичок у різних соціальних ситуаціях: удома, у закладі освіти, під час прогулянок, спілкування з однолітками та участі в громадських заходах.

Важливим компонентом роботи є моніторинг результатів комунікативного розвитку. Він передбачає систематичне оцінювання рівня сформованості навичок спілкування, аналіз позитивної динаміки та визначення подальших напрямів роботи. Оцінювання має бути комплексним і враховувати не лише мовленнєві показники, а й рівень соціальної взаємодії, здатність використовувати різні засоби комунікації та ступінь самостійності дитини.

Отже, формування комунікативних навичок у дітей з комплексними порушеннями розвитку є складним і багатограним процесом, який потребує системного, індивідуалізованого та міждисциплінарного підходу. Ефективний розвиток комунікативної компетентності забезпечує можливість активної участі дитини в освітньому процесі, сприяє її соціалізації, підвищує рівень самостійності та створює умови для повноцінної інтеграції в суспільство. Саме тому розвиток комунікації повинен розглядатися як один із ключових напрямів корекційно-педагогічної допомоги дітям з комплексними порушеннями розвитку.

Практичне заняття № 5 –4 години

Вирішення практичних завдань: «Складання корекційних програм розвитку дітей з комплексними порушеннями».

Питання для обговорення:

1. Яке місце корекційної роботи в системі психолого-педагогічного супроводу дитини з комплексними порушеннями?

Завдання для самостійної роботи

1. Розробіть модель корекційної програми дитини з комплексними порушеннями. Результати доповіді на практичному занятті.

2. Запропонувати корекційно-розвивальний захід для дитини з комплексними порушеннями. Вік дитини та категорія порушення розвитку на ваш вибір. Структура опису заходу: назва, для кого, мета, умови, хід проведення, можливі результати. Обґрунтувати думку, вказати використані джерела (ресурси).

Рекомендована література:

Основна [1 - 5].

Допоміжна [1-12].

Тема 6. Роль сім'ї в системі корекційної роботи з дітьми з комплексними порушеннями.

Лекційне заняття №6 2 години

План

1. Сім'я як провідний інститут розвитку та соціалізації дитини з комплексними порушеннями.
2. Організація взаємодії сім'ї та фахівців у системі корекційно-педагогічного супроводу.
3. Психолого-педагогічна підтримка сім'ї та підвищення батьківської компетентності.

Теоретичний блок. Сучасна система спеціальної та інклюзивної освіти розглядає сім'ю як одного з ключових учасників корекційно-педагогічного процесу. Саме сім'я є першим і найважливішим соціальним середовищем дитини, у якому закладаються основи її особистісного розвитку, формуються життєві цінності, соціальні навички та моделі поведінки. Для дитини з комплексними порушеннями розвитку роль сім'ї набуває особливого значення, оскільки батьки не лише забезпечують догляд і виховання, а й виступають активними учасниками корекційного процесу, партнерами фахівців та головними помічниками у створенні умов для гармонійного розвитку дитини. Ефективність корекційно-розвиткової роботи значною мірою залежить від рівня співпраці між сім'єю та фахівцями, узгодженості їхніх дій і спільного прагнення досягти максимально можливих результатів у розвитку дитини.

Проблема сімейного виховання дітей з комплексними порушеннями розвитку є однією з найактуальніших у сучасній спеціальній педагогіці та психології. Комплексні порушення розвитку характеризуються поєднанням двох або більше первинних порушень, що суттєво впливають на всі сфери життєдіяльності дитини. Такі діти потребують не лише спеціально організованого навчання, а й постійної підтримки, стимулювання розвитку та створення особливого корекційно-розвивального середовища. Оскільки значна частина життя дитини проходить саме в сім'ї, роль батьків у забезпеченні безперервності корекційного впливу є надзвичайно важливою.

Сім'я виступає основним середовищем соціалізації дитини. Саме в сімейному колі дитина вперше знайомиться з навколишнім світом, опановує навички спілкування, засвоює соціальні норми та правила поведінки. Для дітей з комплексними порушеннями значення сімейного середовища ще більше зростає, оскільки вони часто мають обмежені можливості соціальної взаємодії та потребують додаткової підтримки для формування життєвих компетентностей. Сприятлива атмосфера в сім'ї сприяє розвитку емоційної стабільності, формуванню почуття безпеки, впевненості у власних силах та позитивного ставлення до навколишнього світу.

Важливою особливістю сімей, які виховують дітей з комплексними порушеннями розвитку, є необхідність адаптації до нових життєвих обставин. Народження або виявлення у дитини складних порушень розвитку часто супроводжується значними психологічними труднощами для батьків. Вони можуть переживати почуття розгубленості, тривоги, страху, провини, безпорадності та невизначеності щодо майбутнього дитини. Психологи зазначають, що сім'я проходить певні етапи психологічного прийняття ситуації, які включають шок, заперечення, емоційне реагування, адаптацію та прийняття особливостей розвитку дитини.

На початкових етапах багато батьків відчувають труднощі у сприйнятті інформації про порушення розвитку дитини. Вони можуть заперечувати наявність проблеми або, навпаки, перебільшувати її наслідки. У цей період особливо важливою є професійна психологічна підтримка, яка допомагає сім'ї адаптуватися до нової життєвої ситуації та сформувати конструктивне ставлення до особливостей розвитку дитини.

Дослідження свідчать, що психологічний стан батьків безпосередньо впливає на розвиток дитини. Надмірна тривожність, емоційна нестабільність або песимістичне ставлення можуть негативно позначатися на ефективності виховання та корекційної роботи. Натомість позитивне ставлення до дитини, віра в її можливості та готовність до активної співпраці з фахівцями створюють сприятливі умови для розвитку та соціалізації.

Роль батьків у розвитку дитини з комплексними порушеннями є багатогранною. Вони виконують функції вихователів, організаторів життєдіяльності, захисників інтересів дитини та партнерів у корекційному процесі. Саме батьки забезпечують виконання рекомендацій фахівців у повсякденному житті, організують домашні заняття, стимулюють розвиток навичок самообслуговування, спілкування та соціальної поведінки. Без активної участі сім'ї навіть найефективніші корекційні програми можуть втратити значну частину свого потенціалу.

Особливого значення набуває роль сім'ї у формуванні життєвих компетентностей дитини. До таких компетентностей належать навички самообслуговування, комунікації, самостійного прийняття рішень, соціальної взаємодії та орієнтування в навколишньому середовищі. Саме в домашніх умовах дитина отримує найбільше можливостей для практичного застосування набутих умінь. Повсякденні побутові ситуації можуть стати ефективним засобом навчання та розвитку.

Сучасна концепція корекційно-педагогічного супроводу передбачає активну взаємодію сім'ї та фахівців. Традиційна модель, за якої батьки виступали лише пасивними виконавцями рекомендацій, поступово змінюється партнерською моделлю співпраці. У межах такого підходу батьки розглядаються як рівноправні учасники освітнього процесу, думка яких враховується під час планування та реалізації корекційної роботи.

Партнерська взаємодія ґрунтується на принципах взаємоповаги, довіри, відкритості, співробітництва та відповідальності. Фахівці визнають унікальний досвід батьків щодо особливостей розвитку дитини, а батьки довіряють професійній компетентності спеціалістів. Така співпраця дозволяє створити єдиний корекційний простір, у межах якого всі учасники процесу працюють над досягненням спільних цілей.

Важливим напрямом взаємодії є участь батьків у комплексному оцінюванні розвитку дитини. Саме вони можуть надати цінну інформацію про поведінку дитини в різних життєвих ситуаціях, її інтереси, труднощі та досягнення. Ця інформація допомагає фахівцям більш повно оцінити потреби дитини та визначити пріоритетні напрями корекційної роботи.

Особлива роль сім'ї проявляється під час розроблення індивідуальної програми розвитку. Батьки беруть участь у визначенні цілей і завдань, обговорюють очікувані результати та погоджують форми підтримки дитини. Такий підхід забезпечує реалістичність поставлених завдань та підвищує мотивацію сім'ї до їх реалізації.

Існує багато форм роботи з батьками в системі корекційного супроводу. Найпоширенішими є індивідуальні консультації, батьківські збори, тренінги, семінари-практикуми, майстер-класи, круглі столи, групи взаємопідтримки та онлайн-

консультування. Кожна з цих форм має свої переваги та дозволяє вирішувати різні завдання психолого-педагогічної підтримки сім'ї.

Індивідуальні консультації забезпечують можливість обговорення особливостей розвитку конкретної дитини та надання адресної допомоги батькам. Під час консультацій фахівці знайомлять батьків із результатами обстеження, пояснюють особливості розвитку дитини та надають практичні рекомендації щодо організації домашньої роботи.

Тренінги та практичні заняття спрямовані на формування батьківської компетентності. Під час таких заходів батьки опановують ефективні методи спілкування з дитиною, прийоми стимулювання розвитку мовлення, моторики, пізнавальної діяльності та соціальних навичок. Особливу цінність мають практичні вправи, які дозволяють відпрацювати необхідні вміння в безпечному середовищі.

Одним із найважливіших напрямів діяльності фахівців є психолого-педагогічна підтримка сім'ї. Вона включає систему заходів, спрямованих на підвищення психологічного благополуччя батьків, розвиток їхньої компетентності та формування ресурсного ставлення до виховання дитини. Психолого-педагогічна підтримка є необхідною умовою успішного функціонування сім'ї та ефективної реалізації корекційних програм.

Консультативна допомога передбачає інформування батьків про особливості розвитку дитини, сучасні методи корекції та можливості отримання додаткових послуг. Часто батьки стикаються з великим обсягом суперечливої інформації та потребують професійного супроводу в питаннях вибору оптимальних форм допомоги.

Інформаційна підтримка сприяє підвищенню обізнаності сім'ї щодо особливостей розвитку дитини та можливостей її навчання й соціалізації. Сучасні фахівці використовують різноманітні засоби інформування: інформаційні буклети, методичні рекомендації, вебінари, онлайн-платформи та електронні ресурси.

Психологічна допомога спрямована на подолання емоційних труднощів, пов'язаних із вихованням дитини з комплексними порушеннями. Вона допомагає батькам впоратися зі стресом, знизити рівень тривожності, сформуванати позитивне ставлення до майбутнього та розвинути навички конструктивного вирішення проблем.

Важливою складовою підтримки є формування корекційно-розвивального середовища в домашніх умовах. Домашнє середовище повинно стимулювати розвиток дитини, забезпечувати можливості для навчання, спілкування та практичного застосування набутих навичок. Організація такого середовища передбачає створення умов для самостійної діяльності, використання спеціальних дидактичних матеріалів, технічних засобів та адаптованих іграшок.

Особливого значення набуває організація режиму дня та побутової діяльності. Регулярність, передбачуваність та чітка структура діяльності сприяють формуванню почуття безпеки, розвитку самостійності та покращенню поведінки дитини. Повсякденні справи можуть використовуватися як природні ситуації для розвитку мовлення, комунікації, соціальних навичок та самообслуговування.

Однією з актуальних проблем є емоційне вигорання батьків. Постійна відповідальність за розвиток і догляд за дитиною з комплексними порушеннями часто супроводжується значним фізичним та психологічним навантаженням. Тривалий стрес може призводити до виснаження, зниження мотивації, погіршення емоційного стану та труднощів у сімейних стосунках.

Профілактика емоційного вигорання передбачає формування навичок самодопомоги, розвиток психологічної стійкості та використання ресурсів соціальної підтримки.

Важливу роль відіграють групи взаємодопомоги батьків, де сім'ї можуть обмінюватися досвідом, отримувати емоційну підтримку та знаходити ефективні способи подолання труднощів.

Сучасні дослідження підкреслюють важливість розвитку ресурсності сім'ї. Під ресурсністю розуміють здатність сім'ї ефективно справлятися з труднощами, використовувати власні можливості та підтримувати позитивний психологічний клімат. Ресурсна сім'я характеризується згуртованістю, гнучкістю, готовністю до співпраці та орієнтацією на розвиток дитини.

Підвищення батьківської компетентності є одним із ключових завдань психолого-педагогічного супроводу. Батьківська компетентність включає знання про особливості розвитку дитини, уміння організовувати виховний процес, навички конструктивного спілкування та здатність створювати умови для розвитку й соціалізації. Чим вищий рівень компетентності батьків, тим ефективніше реалізуються корекційно-розвиткові заходи.

В умовах розвитку інклюзивної освіти значення сім'ї продовжує зростати. Саме батьки часто виступають ініціаторами створення необхідних умов для навчання дитини, захищають її права та сприяють інтеграції в суспільство. Вони беруть участь у роботі команди психолого-педагогічного супроводу, співпрацюють із педагогами та допомагають забезпечити наступність між домашнім і освітнім середовищем.

Таким чином, сім'я є провідною ланкою системи корекційної роботи з дітьми з комплексними порушеннями розвитку. Вона забезпечує емоційну підтримку, створює умови для розвитку життєвих компетентностей, бере участь у реалізації корекційних програм та сприяє соціалізації дитини. Ефективність корекційно-педагогічного супроводу значною мірою залежить від рівня партнерської взаємодії між сім'єю та фахівцями, готовності батьків до активної участі в освітньому процесі та наявності системної психолого-педагогічної підтримки. Саме тому сучасна спеціальна освіта розглядає сім'ю не лише як об'єкт допомоги, а як рівноправного партнера в процесі розвитку, навчання та виховання дитини з комплексними порушеннями розвитку.

Практичне заняття № 6 – 2 години

Тренінг: «Робота з батьками дітей з комплексними порушеннями».

Питання для обговорення:

1. Схарактеризуйте структуру психологічного супроводу батьків дитини з комплексними порушеннями.
2. Схарактеризуйте роль батьків у команді психолого-педагогічного супроводу дитини з комплексними порушеннями.

Завдання для самостійної роботи

1. Створити команду психолого-педагогічного супроводу дитини з комплексними порушеннями.
Розподілити ролі та обов'язки.
Результати доповісти на практичному занятті.
2. Охарактеризувати один з методів групової роботи з батьками, визначити його специфіку, функції та результати, обґрунтувати думку, вказати використані джерела (ресурси).

Рекомендована література:

Основна [1 - 5].

Допоміжна [1-12].

Критерії оцінювання

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 A)	Здобувач виявляє особливі творчі здібності, уміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, уміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили
Добре (82-89 B)	Здобувач вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує справи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна
Добре (74-81 C)	Здобувач вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; загалом самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
Задовільно (64-73 D)	Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
Задовільно (60-63 E)	Здобувач володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Для здобувачів видами контролю є: індивідуальне опитування на практичних заняттях, перевірка виконання практичних завдань, письмове опитування.

Методи демонстрування результатів навчання: дискусія, доповідь, презентація результатів самостійної роботи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**Основна література**

1. Кобильченко В., Омельченко І. Спеціальна психологія: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2020. 224 с.
2. Клопота Є.А. Психологічні основи інклюзивного освітнього простору: навчальний посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 85 с.
3. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник/ за заг. ред. М.А. Порошенко та ін.. Київ: 2018. 252 с.
4. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : «ТОВ Агенство «Україна», 2019. 300 с.
5. Соколова Г. Б. Психологічний супровід школярів із синдромом Дауна: Монографія. Чернівці: Букрек, 2018. 344 с.

Допоміжна

1. Дитина з труднощами в навчанні в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н. В. Базима, О. Б. Качуровська, Ю. В. Коломієць, І. В. Мартиненко; за ред. І. В. Мартиненко, М. К. Шеремет. Київ: ДІА, 2019. 148 с.
2. Докучина Т.О. Працівники психологічної служби в команді психолого-педагогічного супроводу: хто і що робить. *Заступник директора школи*. 2019. № 3. С. 22-23.
3. Компанець Н. М. Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими потребами в умовах інклюзивного ДНЗ : навчально-методичний посібник. Київ : ФОП Симоненко О. І. 2018. 68 с.
4. Лещій Н. Взаємодія педагогів освітньо-реабілітаційного центру з батьками дітей зі складними порушеннями розвитку. *International Independent Scientific Journal*. 2019. № 8. С. 26-30.
5. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. 856с.
6. Орленко І. М., Соколова Г. Б., Маматова З. Р. Використання альтернативної та додаткової комунікації у системі послуг раннього втручання у психолого-педагогічному супроводі дітей з розладами аутистичного спектра. *Наука і техніка сьогодні* № 1(55) 2026. С. 1555-1570.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-1\(55\)-1555-1569](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-1(55)-1555-1569)
7. Соколова Г.Б., Галущенко В.І. Психолого-педагогічний потенціал ігрових технологій у подоланні мовленнєвих порушень у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. *Іноваційна педагогіка : науковий журнал*. Одеса : Гельветика, 2026. № 92 (1). С. 122–125.
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/92.1.25>

8. Соколова Г.Б., Галущенко В.І., Давидюк І.К. Ефективність застосування ігрових технологій у розвитку дітей раннього віку. *Суспільство та національні інтереси*. Серія: Освіта/Педагогіка. 2026. Вип. 5 (25). С. 929–940.

9. Соколова Г.Б., Горбатюк О.Л. Комуникативна компетентність логопеда у системі спеціальної освіти: роль емпатії, довіри та саморегуляції. *Суспільство та національні інтереси*. Серія: Освіта/Педагогіка. 2026. Вип. 4 (24). С. 992–1002.

10. Соколова Г.Б., Кривоногова О.В. Формування базових комуникативних функцій у дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру: психолого-онтогенетичний підхід. *Наукові інновації та передові технології*. Серія: Психологія. 2026. Вип. 5 (57). С. 3926-3937.

11. Соколова Г.Б., Орленко І.М. Психологічні механізми формування комунікації у дітей із синдромом Дауна в контексті системи раннього втручання. *Перспективи та інновації науки*. Серія: Психологія. 2026. Вип. 2 (60). С. 3569–3580.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-2\(60\)-3569-3580](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-2(60)-3569-3580)

12. Соколова Г.Б., Форостян О.І., Начинова О.В. Морально-етичні засади професійної діяльності спеціального педагога в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Наукові інновації та передові технології*. Серія: Педагогіка. 2026. Вип. 3 (55). С. 1753-1764.

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3\(55\)-1753-1764](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3(55)-1753-1764)

Інформаційні ресурси

1. Все про розвиток і корекцію мовлення дітей та дорослих. URL: <http://www.logoped.org/> Декларації, конвенції та угоди ООН щодо прав інвалідів. URL: www.un.org/russian/document/declarat/disabledmenu.htm

2. Клуб працівників спеціальної освіти. URL: <http://www.krok.org.ua/>

3. Офіційний сайт Бібліотеки Університету Ушинського. URL : <https://library.pdpu.edu.ua>

4. Сайт англійською та українською мовами, присвячений співробітництву в галузі спеціальної педагогіки. Частина сторінок - ще в розробці. Електронний журнал. URL: www.canada-ukraine.org/ukr_Journal.htm

5. Сайт дефектологів. URL: <http://defectolog.by/>

6. Система нормативно-правового і програмно-методичного забезпечення освіти в Україні, в тому числі нормативні акти про особливості діяльності спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів. URL: www.znz.edu.ua.net/rb.php?r=6

7. Товариство Живого Журналу «Спеціальна психологія». URL: <http://community.livejournal.com/specpsy>

8. Товариство Живого Журналу, присвячене проблемам дефектології. URL: <http://community.livejournal.com/defektologija>

9. Українська асоціація корекційних педагогів. URL: <http://uasp.org.ua>